

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Προγράμματα

- Problem-based training on the data protection reform package in GR and CY (TRAIN-GR-CY)

Εκδηλώσεις

- «Το ζωντανό Σύνταγμα στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα», 7/2/2019, 18:00, Βιβλιοπωλείο Επί Λέξει (Ακαδημίας 32)

Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος

Eugene Volokh, Καθηγητής Δικαίου Πανεπιστήμιο UCLA

Εκτιμώ τον δικαστή Kavanaugh και δεν νομίζω ότι ήταν ένοχος για αυτό που κατηγορήθηκε. Αλλά – σε αντίθεση με κάποια από τα επιχειρήματα που διαβάζω δεν νομίζω ότι η απαίτηση να παραιτηθεί ο Κυβερνήτης Northam λόγω της φωτογραφίας του στο λεύκωμα πριν από 35 χρόνια έχει κοινά στοιχεία με την αντίστοιχη απαίτηση να μην γίνει ο διορισμός του δικαστή Kavanaugh για κάτι που κατηγορείται πώς έκανε πριν από 35 χρόνια.

Πρώτον, ο δικαστής Kavanaugh κατηγορήθηκε ότι διέπραξε ένα πολύ σοβαρό έγκλημα. Ο Northam κατηγορείται ότι συμπεριέλαβε σε ένα λεύκωμα μια κακόγουστη φωτογραφία που μπορεί (ή μπορεί να μην) απηχεί το γεγονός ότι το 1984 είχε κάποιες ρατσιστικές αντιλήψεις.

Δεύτερον, ο δικαστής Kavanaugh αρνήθηκε κατηγορηματικά τις κατηγορίες εναντίον του, άρα αν ήταν αληθείς, ψεύδεται (και σε μεταγενέστερο στάδιο υπό όρκο), κάτι που θα αποτελούσε επιλήψιμη συμπεριφορά σήμερα και όχι στο μακρινό παρελθόν. Ο Northam παραδέχθηκε ότι οι ισχυρισμοί για αυτόν ήταν αληθείς, έτσι το κρίσιμο θέμα ήταν η συμπεριφορά του το 1984, όχι σήμερα. Από τότε, το CNN έχει αναφέρει ότι ο Northam υποστηρίζει πως δεν ήταν αυτός στην επίμαχη φωτογραφία (αν και δεν αρνείται ότι συμπεριέλαβε τη φωτογραφία στο λεύκωμα). Αν τώρα ψεύδεται, τότε αυτό είναι πολύ κακό, και πάλι επειδή είναι τωρινή επιλήψιμη συμπεριφορά. Αλλά πρέπει να επικεντρωθούμε στη σημερινή ή τουλάχιστον στην πρόσφατη συμπεριφορά του, όχι στη συμπεριφορά του στην ηλικία των 25 ετών, τώρα που είναι πια 60.

Σε γενικές γραμμές, πρέπει αν εξετάσουμε ποιο κανόνα σκοπεύουμε να θέσουμε για το μέλλον. Εάν ο κανόνας αυτός είναι "άνθρωποι που σήμερα ψεύδονται για την κακή συμπεριφορά τους πριν από 35 χρόνια δεν πρέπει βρίσκονται σε υψηλά αξιώματα", αυτό μπορεί να είναι λογικό. Εάν είναι "άνθρωποι που διέπραξαν σοβαρά εγκλήματα πριν από 35 χρόνια, για τα οποία δεν τιμωρήθηκαν, δεν πρέπει βρίσκονται σε υψηλά αξιώματα", αυτό επίσης μπορεί να είναι λογικό. (Και πάλι, δεν πιστεύω ότι ο δικαστής Kavanaugh ήταν ένοχος, αλλά αυτό αφορά συγκεκριμένα γεγονότα που σχετίζονται με τις κατηγορίες και όχι τη γενική αρχή του τι θα έπρεπε να γίνει αν οι κατηγορίες ήταν ακριβείς).

Αν όμως ο κανόνας είναι "άνθρωποι που είπαν ή έκαναν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

προσβλητικά πράγματα πριν από 35 χρόνια δεν πρέπει να κατέχουν υψηλό αξίωμα» ή ακόμη και «άνθρωποι που εξέφρασαν ρατσιστικές / σεξιστικές / αντι-γκέι / αντισημιτικές / κ.λπ. απόψεις πριν από 35 χρόνια δεν πρέπει να κατέχουν υψηλά αξιώματα», αυτό είναι κάτι πολύ διαφορετικό. Σημαίνει ότι στιγματίζεται κάποιος για πάντα (και πάλι, σημειώνω ότι ένα σοβαρό παράπτωμα θα ήταν διαφορετικό θέμα), χωρίς να εξεταστεί αν ίσως έχει εξελιχθεί αποκτώντας καλύτερη κρίση και καλύτερες απόψεις από την ηλικία των 25 χρόνων μέχρι τα 60 του. Αυτό σημαίνει ότι απορρίπτεται η πιθανότητα οι άνθρωποι να γίνονται πιο σοφοί καθώς μεγαλώνουν, ότι μπορεί να ωριμάζουν και να βελτιώνουν τις αποφάσεις τους, τις πεποιθήσεις και τη συμπεριφορά τους.

Και δυνητικά θα στερούσε από το έθνος πολλούς πολύτιμους λειτουργούς, εξαιτίας μιας ανοησίας που μπορεί να έκαναν πολύ καιρό πριν. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά του Northam στο παρελθόν (και πάλι, παραμερίζω την πρόσφατη διάψευσή του και το ζήτημα αν αυτή είναι ψευδής) μπορεί να μην είναι τόσο συνηθισμένη. Αλλά σκεφθείτε όλα τα άλλα πράγματα που μπορούν να εξελιχθούν σε παρόμοιους τυφώνες. Ίσως μερικοί άνθρωποι (μαύροι, λευκοί, ή οποιασδήποτε άλλης φυλής) χρησιμοποίησαν σεξιστικούς στίχους. Ή ίσως εξέφρασαν αντι-γκέι απόψεις, για τις οποίες μπορεί τώρα να έχουν μετανιώσει. (Οι απόψεις πολλών ανθρώπων σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό έχουν αλλάξει τα τελευταία 35 χρόνια, όπως έχουν μεταβληθεί και οι απόψεις για το τι είναι τόσο ρατσιστικό που δεν πρέπει να ειπωθεί.) Ή ίσως είχαν επαινέσει ανθρώπους που πυροβόλησαν εναντίον αστυνομικών ή είχαν πει άσχημα πράγματα για τους Αμερικανούς στρατιώτες. Ή ίσως έλεγαν ανέκδοτα για τους Εβραίους ή τους ομοφυλόφιλους ή τους Πορτορικάνους ή τους άντρες ή τις γυναίκες, ανεξάρτητα από το αν τα ανέκδοτα αντικατοπτρίζουν πραγματικά τις σοβαρές τους απόψεις για τέτοια θέματα.

Ή μπορεί να έκαναν πράγματα που έθεσαν σε πραγματικό κίνδυνο σωματικής βλάβης κάποιους ανθρώπους, και όχι μόνο να τους προσέβαλαν. Ίσως, για παράδειγμα, να οδήγησαν μεθυσμένοι – κακή επιλογή και δυνητικά πολύ επικίνδυνη, όχι κάτι που θα περιμέναμε από τον εν ενεργεία Κυβερνήτη – αλλά δεν θα έπρεπε να έχει σημασία ότι αυτό είναι κάτι που συνέβη πριν από τρεις δεκαετίες και όχι σήμερα;

Αν θέλετε να τα βάλετε με τον Northam για τις τωρινές απόψεις του σχετικά με την άμβλωση, κάντε το ελεύθερα. Αν θέλετε να στραφείτε εναντίον του επειδή νομίζετε ότι ψεύδεται σήμερα για το ό,τι συνέβη τότε, προχωρήστε. Αλλά ζητώντας να παραιτηθεί εξαιτίας μιας εσφαλμένης απόφασης (ή ακόμα για τις ρατσιστικές του απόψεις, αν νομίζετε ότι όντως είχε τέτοιες απόψεις τότε) πριν από 35 χρόνια – τι είδους χώρα θα δημιουργούσαμε εάν υιοθετούσαμε πραγματικά έναν τέτοιο κανόνα;

(επιλογή-μετάφραση: Αλκμήνη Φωτιάδου)

<http://www.reason.com, 2/2/2019>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

Η διαρκής κρίση των θεσμών

Ξενοφών Κοντιάδης, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου, Πρόεδρος του Ιδρύματος Τσάτσου

Από το 2015 η χώρα βιώνει μια διαρκή θεσμική κρίση. Μπορούμε να εντοπίσουμε κάποια ορόσημα σε αυτή τη διαδρομή, που αναδεικνύουν διαφορετικές όψεις της θεσμικής κρίσης: Το πρώτο ήταν ασφαλώς το αντισυνταγματικό και αντιδημοκρατικό δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015, που προκηρύχθηκε εν μία νυκτί, χωρίς να δοθεί στοιχειώδης χρόνος διαβούλευσης, με ένα ερώτημα αμφίσημο και μια απρόσμενη έκβαση που χάρισε σε ολόκληρη την υφήλιο μια νέα, διεθνώς αναγνωρίσιμη λέξη, την «kolotuba», ακριβώς επειδή το «Όχι» μετατράπηκε σε «Ναι σε όλα».

Ένα δεύτερο ορόσημο ήταν το εγχείρημα ελέγχου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με την περίφημη υπόθεση των τηλεοπτικών αδειών, που τελικά κατέρρευσε μετά από μακρά και σκληρή συζήτηση στο Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο. Μέσα από τη δικαστική αυτή περιπέτεια έγιναν πλήρως ορατές και οι παρεμβάσεις που επιχείρησε η Κυβέρνηση στη δικαστική εξουσία, μετερχόμενη μεθόδους που δεν αρμόζουν σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου.

Ένα τρίτο ορόσημο αποτελεί το σκάνδαλο Novartis και η παραπομπή στη δικαιοσύνη πρώην Πρωθυπουργών και Υπουργών, με ένα κατηγορητήριο που βασίστηκε αποκλειστικά σε καταθέσεις προστατευόμενων μαρτύρων, χωρίς να υπάρχουν χειροπιαστά στοιχεία όπως κινήσεις λογαριασμών ή διακίνηση μαύρου χρήματος. Όταν οι ανώνυμοι μάρτυρες αποκαλύφθηκαν και ισχυρίστηκαν ότι δέχθηκαν πιέσεις για να ενοχοποιήσουν πολιτικά πρόσωπα, το σκάνδαλο έλαβε νέες διαστάσεις.

Δεν αποτελούν, όμως, ούτε το αντισυνταγματικό δημοψήφισμα, ούτε η επιχείρηση χειραγώγησης του τηλεοπτικού χώρου, ούτε η διάτρητη ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής την αποκορύφωση της διαρκούς θεσμικής κρίσης. Αυτό που περισσότερο από καθετί άλλο πληγώνει τους θεσμούς είναι η καθημερινή, απροκάλυπτη, δημόσια προσβολή της δικαιοσύνης από την κυβερνητική εξουσία, με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς, εξωθεσμικές παρεμβάσεις ή επιλογές με υψηλή συμβολική σημασία, όπως επί παραδείγματι ο διορισμός της προέδρου του Αρείου Πάγου ως νομικής συμβούλου του πρωθυπουργού την επόμενη της αφυπηρέτησής της.

Πού οδηγεί η διαρκής κρίση των θεσμών την οποία βιώνει επί μια τετραετία η χώρα; Κινδυνεύει το κράτος δικαίου; Απειλείται η δημοκρατία; Η απάντησή μου είναι αρνητική. Οι θεσμοί δέχθηκαν ισχυρά πλήγματα, αλλά επέδειξαν ανθεκτικότητα. Δεν κινδυνεύει η χώρα να μετατραπεί σε Πολωνία, σε Ουγγαρία ή σε Βενεζουέλα. Όμως τα πλήγματα εις βάρος των θεσμών, σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση, από την οποία δεν είναι ορατή η έξοδος, έχουν προκαλέσει τη βαθιά δυσθυμία των πολιτών, ιδίως των νέων. Η αποστασιοποίηση από την πολιτική και τους δημοκρατικούς θεσμούς ή η απόρριψή τους από τους πολίτες είναι ένας κίνδυνος με άδηλες επιπτώσεις.

Το πολιτικό σύστημα βρίσκεται σε κρίση εδώ και περισσότερο από

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

μια δεκαετία. Η ανθεκτικότητα των θεσμών δεν θα έχει πια τόση σημασία αν οι πολίτες χάσουν οριστικά την εμπιστοσύνη τους σε αυτούς. Η ευθύνη βαραίνει πρωτίστως εκείνους που με τον λόγο και τις πράξεις τους τροφοδοτούν επίμονα αυτή τη θεσμική κρίση.

Πηγή: «Φιλελεύθερος», 11/01/2019

Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης

Χάρης Τσιλιώτης, Επίκουρος Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Το όλο ασταθές κλίμα των τελευταίων ημερών ως προς την σχέση των δύο κυβερνητικών εταίρων και την πορεία της κυβερνητικής τους συνεργασίας καταδεικνύει ότι η διακυβέρνηση από τους δύο εταίρους όπως την ξέραμε μέχρι σήμερα πνέει τα λοίσθια. Μέσα σε όλα τα θέματα που θα επηρεασθούν από αυτήν την δυσθυμία, εάν όχι ρήξη, είναι και το μείζον νομικοπολιτικό ζήτημα της συνταγματικής αναθεώρησης.

Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος που ξεκίνησε με κυβερνητική πρωτοβουλία τον Ιούλιο του 2016 ήταν αναμενόμενο ότι θα αποτύγχανε εν τη γενέσει της. Η σχετική διαπίστωση είχε επισημανθεί από τον γράφοντα στις στήλες της φιλόξενης αυτής εφημερίδας ήδη από το περασμένο καλοκαίρι. Αυτό καταφάνηκε και από το γεγονός ότι το θέμα ανακινήθηκε ύστερα από δύο χρόνια και με μία πρόταση που έχει συγκεντρώσει την έντονη κριτική όχι μόνο των κομμάτων της Αντιπολίτευσης αλλά και του μεγαλύτερου μέρους της επιστημονικής κοινότητας της χώρας.

Η περιδίνηση γύρω από την κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών από την ελληνική Βουλή, οι αναταράξεις που αυτή έχει δημιουργήσει στις πολιτικές δυνάμεις και ιδίως στο εσωτερικό της Κυβέρνησης και το ενδεχόμενο η σημερινή Κυβέρνηση να μετατραπεί σε μονοκομματική και να συνεχίσει να κυβερνά ως Κυβέρνηση «μειοψηφίας», μετά από ενδεχόμενη αποχώρηση του μικρότερου κυβερνητικού εταίρου, δεν δημιουργεί το αναγκαίο κλίμα για να προχωρήσει μία διαδικασία που απαιτεί συναινετικό κλίμα και αυξημένες πλειοψηφίες είτε σε αυτήν είτε στην επόμενη Βουλή. Ακόμη κι αν τελικά η κυβερνητική πρόταση τεθεί σε ψηφοφορία και λάβει την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών και πάλι με βάση τις σημερινές θέσεις των κομμάτων της Αντιπολίτευσης και τον συσχετισμό δυνάμεων που αναμένεται να δημιουργηθεί στην επόμενη Βουλή, θεωρείται απίθανο η πρόταση αυτή να προχωρήσει και να ευδοκιμήσει, ιδιαίτερα εάν δεν περιλαμβάνει την αναθεώρηση του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 Σ με κατεύθυνση την κατάργηση του μονοπωλίου λειτουργίας ΑΕΙ από ΝΠΔΔ.

Η μόνη πολιτική δυνατότητα για να προχωρήσει η αναθεώρηση του Συντάγματος, ακόμη και υπό τα υπάρχοντα ασταθή πολιτικά δεδομένα, θα ήταν η αποδοχή της πρότασης του Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης να υπερψηφίσουν τα δύο μεγαλύτερα κόμματα, ενδεχομένως με την συμμετοχή και άλλων κομμάτων της ήσσονος Αντιπολίτευσης, τις προτάσεις εκατέρωθεν και εν συνεχεία η επόμενη Βουλή ως Αναθεωρητική με απόλυτη πλειοψηφία τουλάχιστον να αποφασίσει για το ποιες διατάξεις και με ποιο περιεχόμενο τελικά θα πρέπει να αναθεωρηθούν. Η

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

πρόταση αυτή, όμως, προσκρούει στην άρνηση τόσο της Κυβέρνησης όσο και άλλων κομμάτων της Αντιπολίτευσης. Είναι λοιπόν λίαν ενδεχόμενον ότι η παρούσα Βουλή δεν θα καταλήξει τελικά υπό την πίεση του χρόνου και των πολιτικών εξελίξεων σε απόφαση. Αλλά ακόμη και αν ψηφίσει την αναθεώρηση κάποιων άρθρων, τελικά η επόμενη Βουλή υπό τον νέο συσχετισμό δυνάμεων πολύ πιθανόν δεν θα ασχοληθεί με την πρόταση αυτή κατά την πρώτη Σύνοδο και θα επαναφέρει το θέμα της αναθεώρησης από μηδενική βάση από την δεύτερη Σύνοδο και εντεύθεν.

Πηγή: «Φιλελεύθερος», 10/01/2019

Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά (Συνέντευξη)

Γιώργος Σωτηρέλης, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

1) Εφόσον αποχωρήσει από την κυβέρνηση ο κ. Καμμένος πριν από την εισαγωγή της Συμφωνίας των Πρεσπών προς κύρωση στη Βουλή, η κυβέρνηση χάνει τη δεδηλωμένη; Ποιες είναι οι συνταγματικές επιπτώσεις μίας τέτοιας κίνησης;

Το πρώτο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι ο όρος «δεδηλωμένη» χρησιμοποιείται εντελώς λανθασμένα στον δημόσιο διάλογο, όχι μόνο σήμερα αλλά και γενικότερα. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό οφείλεται σε άγνοια αλλά ουκ ολίγες φορές η σχετική επίκλησή της γίνεται προσχηματικά. Ας δούμε όμως το θέμα ειδικότερα:

Η αρχή της δεδηλωμένης αποτέλεσε ιστορικά το πρόπλασμα του κοινοβουλευτικού συστήματος και εξακολουθεί να είναι μια σημαντική πτυχή του, σε ό,τι αφορά όμως τον σχηματισμό της κυβέρνησης και όχι την παραμονή της στην εξουσία. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα τεκμήριο, σύμφωνα με το οποίο σε μια προεδρευόμενη κοινοβουλευτική Δημοκρατία ο Πρόεδρος δεν διορίζει, μετά από τις εκλογές, την κυβέρνηση κατά το δοκούν αλλά με βάση τα εκλογικά αποτελέσματα. Το τεκμήριο όμως είναι μαχητό, διότι η κυβέρνηση αυτή, στην συνέχεια, πρέπει να λάβει (μέσα σε 15 ημέρες), την εμπιστοσύνη της Βουλής.

Από εκεί και πέρα, όμως, η επιχειρηματολογία περί «δεδηλωμένης» είναι εκτός τόπου και χρόνου, διότι το κρίσιμο πλέον είναι η απώλεια ή μη της εμπιστοσύνης που έλαβε αρχικά η κυβέρνηση. Και αυτό γίνεται, κατά το Σύνταγμα, μόνο με δύο τρόπους: είτε αν δεν λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, που ζητεί η ίδια οποτεδήποτε κρίνει σκόπιμο (δηλαδή αν δεν λάβει την πλειοψηφία των παρόντων, που δεν μπορεί να είναι μικρότερη από 120) είτε αν υπερψηφισθεί, από 151 τουλάχιστον βουλευτές, μια πρόταση δυσπιστίας, που υποβάλλεται από 50 τουλάχιστον βουλευτές της αντιπολίτευσης.

2) Σε αυτή την περίπτωση, θα μπορούσε η Συμφωνία των Πρεσπών να ψηφιστεί με λιγότερες από 151 ψήφους;

Ούτως ή άλλως, από συνταγματική άποψη δεν απαιτούνται 151 ψήφοι. Αυτό που απαιτείται είναι η συνήθης πλειοψηφία για την κύρωση διεθνών συνθηκών, δηλαδή η πλειοψηφία των παρόντων,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

που δεν μπορεί να είναι μικρότερη από 75.

Τυπικά, λοιπόν, η ψήφιση της διεθνούς συμφωνίας μπορεί να γίνει και από μόνη την κυβερνητική πλειοψηφία του ΣΥΡΙΖΑ, αν υπάρξει απλώς αποχή ενός αριθμού βουλευτών. Ουσιαστικά, ωστόσο, είναι φανερό ότι η απόφαση για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα, το οποίο ταλανίζει επί δεκαετίες τη χώρα μας, απαιτεί πολύ ευρύτερη δημοκρατική νομιμοποίηση και άρα δικαιολογημένα ο πρωθυπουργός έθεσε σαν πολιτικό (και όχι συνταγματικό) όριο την υπερψήφιση από τουλάχιστον 151 βουλευτές.

3) Ποια τα σενάρια για πιθανή κυβέρνηση μειοψηφίας; Μπορεί και για πόσο καιρό να σταθεί με λιγότερους βουλευτές και θα πρέπει να ζητήσει την επαναβεβαίωση της εμπιστοσύνης της Βουλής ή όχι;

Συνταγματικά, ο όρος «κυβέρνηση μειοψηφίας» είναι επίσης λάθος. Το σωστό είναι «κυβέρνηση ανοχής», που συνιστά μια απολύτως θεμιτή, κατά το Σύνταγμα, μορφή κοινοβουλευτικής κυβέρνησης, όπως άλλωστε δείχνει και το παράδειγμα πολλών ευρωπαϊκών χωρών. Ως εκ τούτου, η απώλεια της απόλυτης πλειοψηφίας –την οποία πολλοί αποκαλούν εσφαλμένα «απώλεια της δεδηλωμένης»– σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει, από μόνη της, και πτώση της σημερινής κυβέρνησης. Τα δε περί «συνταγματικού εθίμου» ή «συνθήκης του πολιτεύματος», που ακούσθηκαν, ουδόλως ευσταθούν, διότι όχι μόνον δεν έρχονται να καλύψουν κάποιο κενό του συνταγματικού κειμένου αλλά επιπλέον βρίσκονται και σε πλήρη αντίθεση με ρητές διατάξεις του. Όπως, λοιπόν, το 2012 σηματοδότησε, χωρίς κανένα συνταγματικό πρόβλημα, την απαρχή των κυβερνήσεων συνεργασίας έτσι και το 2019 μπορεί να σηματοδοτήσει, επίσης χωρίς κανένα συνταγματικό πρόβλημα, την απαρχή των κυβερνήσεων «ανοχής».

Όλα τα άλλα αποτελούν απλώς πολιτικές αξιολογήσεις, οι οποίες, βέβαια, είναι απολύτως θεμιτές, αρκεί να μην περιβάλλονται, παραπλανητικά, τον μανδύα της συνταγματικής επιταγής. Διότι τότε απλώς επαναλαμβάνεται το γνωστό μοτίβο του συνταγματικού λαϊκισμού, που ως γνωστόν βαφτίζει με μεγάλη ευκολία «αντισυνταγματικό» οτιδήποτε με το οποίο διαφωνεί πολιτικά...

Πηγή: «Real News», 13/01/2019

Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση

Χάρης Τσιλιώτης, Επίκουρος Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Έντονα συζητείται, περισσότερο σε πολιτικό και λιγότερο σε νομικό επίπεδο, το ζήτημα ενδεχόμενου τερματισμού της Συμφωνίας των Πρεσπών, κυρίως ύστερα από κυβερνητική αλλαγή και μεταβολή των κοινοβουλευτικών συσχετισμών σε μία από τις δύο ή και στις δύο χώρες. Οι περιπτώσεις ενδεχόμενου τερματισμού ή ακύρωσης μίας διεθνούς συμφωνίας ρυθμίζονται από τη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών του 1969, η οποία διέπει τη Συμφωνία των Πρεσπών, καθότι και τα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

δύο συμβαλλόμενα κράτη την έχουν υπογράψει και επικυρώσει (η ΠΓΔΜ προσχώρησε σε αυτήν διά καθολικής διαδοχής από την πρώην Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας).

Καταρχάς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι η όποια κυβερνητική αλλαγή σε ένα κράτος, δεν το απαλλάσσει, κατά την αρχή της συνέχειας του κράτους, στη διεθνή έννομη τάξη από τις διεθνείς δεσμεύσεις του και ιδία της τήρησης των συμβατικών του υποχρεώσεων κατά την γενική δικαιοκή αρχή *pacta sunt servanda*. Η αρχή αυτή, η οποία, πέραν της συμβατικής της κατοχυρώσεως (πρβλ. και άρθρο 26 Σύμβασης της Βιέννης), ισχύει διεθνώς και ως γενική αρχή του διεθνούς εθιμικού Δικαίου. Κατά συνέπεια θα πρέπει να αναζητηθούν στη Σύμβαση της Βιέννης ενδεχόμενες δυνατότητες τερματισμού ή λύσης ή αποδέσμευσης από τη Συμφωνία.

Ο τερματισμός των εννόμων συνεπειών μίας συνθήκης ή συμφωνίας προβλέπεται στο Τμήμα 3 της Σύμβαση της Βιέννης και τα άρθρα 54 επ. υπό τον τίτλο «Λήξη και αναστολή της εφαρμογής των Συνθηκών». Συγκεκριμένα τα άρθρα 54 και 56 παρ. 1 Σύμβαση της Βιέννης ορίζουν τις προϋποθέσεις λήξης ή καταγγελίας μίας συνθήκης, η οποία μπορεί να γίνει είτε σύμφωνα με τις διατάξεις της συνθήκης ή με την συναίνεση των συμβαλλομένων. Ακόμα, σε περίπτωση μη πρόβλεψης στη συνθήκη δυνατότητας καταγγελίας, η τελευταία επιτρέπεται μόνο εάν αυτό συνάγεται από τη βούληση των συμβαλλομένων ή τη φύση της συνθήκης.

Θα πρέπει λοιπόν, εν πρώτοις να ερευνηθεί εάν η Συμφωνία προβλέπει τον τερματισμό της ισχύος της διά του καθορισμού χρόνου λήξεως ή καταγγελίας. Το τελευταίο ζήτημα συζητείται στη χώρα μας, καθώς γίνεται λόγος για καταγγελία και μάλιστα «μονομερή» εκ μέρους της χώρας μας, ούτως ώστε αυτή να αποδεσμευθεί από τη Συμφωνία ακόμη και χωρίς τη συναίνεση της άλλης πλευράς.

Η Συμφωνία προβλέπει στο άρθρο 20 παρ. 9 αυτής ότι «οι διατάξεις της ... θα παραμείνουν σε ισχύ για αόριστο χρονικό διάστημα και είναι αμετάκλητες. Δεν επιτρέπεται καμία τροποποίηση της ... Συμφωνίας που περιέχεται στα άρθρα 1(3) και 1(4)». Από το εδάφιο α' του άρθρου 20 παρ. 9 της Συμφωνίας προκύπτουν τα κάτωθι: Πρώτον, η Συμφωνία δεν έχει ημερομηνία λήξης. Δεύτερον, δεν προβλέπεται καταγγελία της Συμφωνίας. Τρίτον, με τον νομοτεχνικά αδόκιμο, όπως θα εξηγηθεί αμέσως κατωτέρω, όρο «αμετάκλητη» δεν υπάρχει πρόθεση των συμβαλλομένων μερών να προβούν σε καταγγελία.

Από *e contrario* (αντίθετη) ερμηνεία του εδαφίου β' της ίδιας διάταξης, όμως, προκύπτει ότι τα μέρη μπορούν να προβούν σε (συναινετική) αναθεώρηση της Συμφωνίας, εκτός από το άρθρο 1 παρ. 3 και 4, παρά το γεγονός ότι κατά το εδάφιο β' αυτή είναι «αμετάκλητη». Μόνο υπό την παραπάνω εκδοχή της απαγόρευσης μονομερούς καταγγελίας μπορεί να ερμηνευθεί ο όρος «αμετάκλητη», διότι διαφορετικά, εάν ο όρος «αμετάκλητη» ερμηνευθεί ως μη «αναθεωρήσιμη» η γραμματική αντίφαση με το εδ. β' δημιουργεί ερμηνευτικό *absurdum* (εις άτοπον απαγωγή).

Προς αποφυγήν του *absurdum*, η αντίφαση ή αντινομία αυτή αίρεται με την ως άνω ερμηνευτική μέθοδο και ερμηνευτικό

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

αποτελεσμα. Βέβαια το εδάφιο β' περιέχει ένα είδος «ρήτρας αιωνιότητας» (Ewigkeitsklausel) κάποιων όρων της Συμφωνίας, εάν δανειστούμε έναν όρο του Συνταγματικού Δικαίου, εφόσον αποκλείει *expressis verbis* την αναθεώρηση των παρ. 3 και 4 του άρθρου 1, που αναφέρονται στο όνομα της γειτονικής χώρας ως «Βόρεια Μακεδονία» και της ιθαγένειας (εθνότητας)/nationality και γλώσσας των κατοίκων της ως «Μακεδονική».

Άρα, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 9 της Συμφωνίας σε συνδυασμό με τα άρθρα 54 και 56 παρ. 1 Σύμβασης της Βιέννης η μονομερής καταγγελία απαγορεύεται. Άλλη δυνατότητα για να πάψει η Συμφωνία να επιφέρει έννομα αποτελέσματα είναι η αναστολή της εφαρμογής της σύμφωνα με το άρθρο 57 Σύμβασης της Βιέννης η οποία επιτρέπεται μόνο εάν προβλέπεται από αυτήν ή και χωρίς πρόβλεψη στο συμβατικό κείμενο με την συναίνεση των συμβαλλομένων μερών. Για την αναστολή εφαρμογής θα πρέπει να υφίστανται σοβαροί λόγοι, που θα πρέπει να γίνονται δεκτοί από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη, εάν δεν υπάρχει συμβατική πρόβλεψη.

Στην περίπτωση της Συμφωνίας δεν υπάρχει πρόβλεψη για αναστολή εφαρμογής της. Ενδεχόμενη συναινετική αναστολή θα πρέπει να θεωρείται εξαιρετικά δύσκολη, εάν όχι απίθανη, καθώς δεν διαφαίνεται λόγος για την άλλη πλευρά να συναινέσει σε ένα τέτοιο εξαιρετικό ενδεχόμενο, όταν μάλιστα η διεθνής κοινότητα θα τάσσεται υπέρ της συνέχισης της εφαρμογής της.

Περαιτέρω, υπάρχει η δυνατότητα της λήξης ή αναστολής εφαρμογής της συνθήκης συνεπεία παραβιάσεώς της (ένσταση μη εκπληρωθείσης παροχής) βάσει του άρθρου 60 Σύμβασης της Βιέννης που ορίζει στην παρ. 1 ότι αυτή πρέπει να είναι ουσιώδης. Βέβαια, η εφαρμογή της διάταξης αυτής στην περίπτωση της Συμφωνίας των Πρεσπών πρέπει να ερμηνευθεί σε συνδυασμό με τα άρθρα 65 παρ. 3 και 66 Σύμβασης της Βιέννης, σε αρμονία με τα οποία βρίσκεται το άρθρο 19 της Συμφωνίας των Πρεσπών.

Το εν λόγω άρθρο προβλέπει μηχανισμό ειρηνικής επίλυσης οποιασδήποτε διαφοράς προκύπτει από τη Συμφωνία με βάση τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ (παρ. 1), τις διμερείς διαπραγματεύσεις (παρ. 2 εδ. α'), την παροχή των καλών υπηρεσιών του ΓΓ του ΟΗΕ (παρ. 2 εδ. β') και εν τέλει την παραπομπή της διαφοράς στη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (παρ. 3 εδ. α'), είτε κατόπιν συνυποσχετικού (παρ. 3 εδ. β') είτε μονομερώς (παρ. 3 εδ. γ').

Κατά συνέπεια, ακόμη και σε περίπτωση ουσιώδους παραβίασης των όρων της Συμφωνίας των Πρεσπών υπό την έννοια του στοιχ. β' της παρ. 3 του άρθρου 60 Σύμβασης της Βιέννης από το έτερο μέρος, από τον συνδυασμό των άρθρων 60, 65 παρ. 3 και 66 Σύμβασης της Βιέννης και 19 της Συμφωνίας δεν προκύπτει δικαίωμα μονομερούς καταγγελίας ή λήξεως της ισχύος της Συμφωνίας, αλλά παραπομπή του θέματος στον ως άνω μηχανισμό για την εντός του πλαισίου της Συμφωνίας επίλυση της διαφοράς, εν τέλει δια της παραπομπής του ζητήματος στην δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.

Μία ακόμη περίπτωση λήξης μίας συνθήκης ή αποχώρησης από αυτήν προβλέπει το άρθρο 62 παρ. 1 Σύμβασης της Βιέννης που κατοχυρώνει τη ρήτρα *rebus sic stantibus* (απρόβλεπτη μεταβολή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

των περιστάσεων), η οποία δικαιολογεί την λήξη της συνθήκης σε περίπτωση μεταβολής των περιστάσεων, η οποία πρέπει να είναι θεμελιώδης, απρόβλεπτη και ριζική. Ως ριζική δε μεταβολή των συνθηκών δεν μπορεί να νοηθεί κατά τα ανωτέρω ενδεχόμενη κυβερνητική αλλαγή ή συνταγματικού χαρακτήρα μεταβολές στο εσωτερικό των συμβαλλομένων κρατών ή ακόμη και αλλαγές στο διεθνές γίνεσθαι σε σχέση με το εσωτερικό status ή το διεθνές περιβάλλον κατά τον χρόνο συνομολόγησης της συνθήκης.

Κατά συνέπεια είναι εξαιρετικά δύσκολο, εάν όχι αδύνατο, για μία από τις δύο πλευρές να επικαλεστεί μία τέτοια περίσταση για να προβάλει την ως άνω ρήτρα ως λόγο λήξης της Συμφωνίας. Άλλωστε και η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης είναι μέχρι τώρα αρνητική στο να δεχθεί την εφαρμογή αυτής της ρήτρας. Η μόνη περίπτωση που τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να απεμπλακούν από την Συμφωνία, παρά τα όσα αυτή ορίζει είναι βάσει του άρθρου 59 Σύμβασης της Βιέννης, η οποία προβλέπει την κατάργηση μίας Συνθήκης με νέα Συνθήκη.

Μόνο με την σύναψη νέας Συμφωνίας μπορεί να ξεπεραστεί η υπάρχουσα Συμφωνία, αυτή, όμως, προϋποθέτει την συναίνεση του άλλου μέρους και ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον, που εάν δεν είναι υποστηρικτικό, τουλάχιστον δεν θα είναι αντίθετο σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, κάτι που υπό τις υπάρχουσες διεθνείς ισορροπίες φαίνεται πολιτικά εξαιρετικά δύσκολο.

Τέλος, επίκληση ακυρότητας της Συνθήκης εκ μέρους της χώρας μας πρέπει να αποκλεισθεί, διότι βάσει της Σύμβασης της Βιέννης αυτή προβλέπεται μόνο σε περιπτώσεις πλάνης (άρθρο 49), απάτης (άρθρο 50), δωροδοκίας αντιπροσώπου (άρθρο 51) και άσκησης βίας κατά αντιπροσώπου (άρθρο 52), οι οποίες βέβαια προφανώς και δεν συντρέχουν εν προκειμένω.

Από τα παραπάνω καταφαίνεται ότι οι νομικές δυνατότητες νομικής απεμπλοκής από την Συμφωνία μετά την κύρωση και επικύρωσή της από τα συμβαλλόμενα μέρη και την θέση της σε ισχύ στην διεθνή και την εσωτερική τους έννομη τάξη είναι εξαιρετικά περιορισμένες και πάντως, όπου υφίστανται απαιτούν την συναίνεση και των δύο πλευρών, η οποία προϋποθέτει αλλαγή συσχετισμού δυνάμεων και στις δύο χώρες αλλά και στο διεθνές περιβάλλον.

Δεδομένου ότι η Συνθήκη τίθεται σε ισχύ σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 3 αυτής κατόπιν των αμοιβαίων γνωστοποιήσεων ότι επήλθε η κύρωσή της στο εσωτερικό εκάστης χώρας, δηλ. αμέσως μετά την κύρωσή της και από την Ελλάδα, καθίσταται κρίσιμη η τελευταία για την έναρξη της ισχύος της στην διεθνή αλλά και δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 1 Σ και στην εσωτερική έννομη τάξη.

Δεδομένου, επίσης, ότι η Συμφωνία των Πρεσπών προβαίνει στην αναγνώριση «μακεδονικής» ιθαγένειας (εθνότητας)/nationality και γλώσσας (βλ. άρθρο 1 παρ. 3 στοιχ. β' και γ' της Συμφωνίας), ζήτημα το οποίο πράγματι μπορεί να αποτελέσει εστία μελλοντικών -και όχι μόνο- νομικών/ερμηνευτικών προβλημάτων, καθίσταται επιτακτική η αποφυγή κύρωσής της κατά την δικαιοπαραγωγική διαδικασία. Δηλαδή ψήφισή της από την Βουλή, έκδοση και δημοσίευσή της από το Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος διατηρεί ένα τυπικό (και εξαιρετικά περιορισμένο μετά την συνταγματική αναθεώρηση του 1986)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

δικαίωμα αναπομπής, το οποίο μέχρι τώρα δεν έχει ασκηθεί από κανέναν Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Μετά την κύρωσή της και την θέση της σε ισχύ είναι εξαιρετικά δύσκολο, εάν όχι αδύνατο για οποιαδήποτε κυβέρνηση στην χώρα μας να πετύχει την ανατροπή ή την αναθεώρησή της χωρίς την συναίνεση της άλλης πλευράς και σε ένα αρνητικό εάν όχι εχθρικό διεθνές περιβάλλον για οποιαδήποτε μεταβολή της Συμφωνίας.

Πηγή: «SLpress.gr», 19/01/2019

Η συνείδηση του βουλευτή

Νίκος Αλιβιζάτος, Ομότιμος καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Την άνοιξη του 1975, σε μία από τις πρώτες συνεδριάσεις που αφιέρωσε στην κατάρτιση του νέου Συντάγματος, η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή συζήτησε, μεταξύ άλλων, για τη θέση του βουλευτή. Πόσο έπρεπε να δεσμεύεται από τους εκλογείς του; Μέχρι πού θα μπορούσε να φτάσει η κομματική πειθαρχία; Θα μπορούσε ο βουλευτής να εγκαταλείπει το κόμμα με το οποίο έχει εκλεγεί για λόγους συνείδησης;

Τον λόγο πήρε τότε ο Ανδρέας Παπανδρέου. Θυμίζοντας πόσο σκληρή στάση είχε ο ίδιος τηρήσει απέναντι στην αποστασία, το 1965, τάχθηκε παρά ταύτα υπέρ της δυνατότητας «αποχωρήσεως» των βουλευτών από το κόμμα τους. «Πιστεύω στην κομματική πειθαρχία», υποστήριξε. «Αλλά πιστεύω ότι υπάρχει ένα σημείον, πέρα του οποίου η συνείδηση του βουλευτή, η συνείδηση ενός μέλους κόμματος, πρέπει να τον καθοδηγήσει. Και αν η συνείδησή του του επιβάλλει αλλαγήν πορείας, πρέπει να τη σεβαστούμε» (3.4.1975).

Εκτοτε, το θέμα απασχόλησε επανειλημμένως τις Βουλές της Μεταπολίτευσης. Από την πολύκροτη μεταπήδηση του πατέρα Κατσίκη στη Ν.Δ., την επαύριον των εκλογών του 1990, έως τις μαζικές διαγραφές βουλευτών από τα δύο μεγάλα κόμματα τον χειμώνα του 2011-12, τα παραδείγματα είναι πολλά. Σπάνια, εντούτοις, οι τόνοι ανέβηκαν όσο την περασμένη εβδομάδα. Δεν αναφέρομαι στους πολιτικούς χαρακτηρισμούς του είδους «αποστασία», «κυβέρνηση κουρελού», κ.ά., που ήταν μοιραίο να ακουστούν, αλλά στους πιο προσωπικούς, οι οποίοι, αυτή τη φορά ξεπέρασαν κάθε μέτρο. Κορυφαίο παράδειγμα, οι εκφράσεις γνωστού αρθρογράφου, που μίλησε για «εξαγορές αληταράδων» και «παράσταση σούργελων».

Δεν γνωρίζω προσωπικά κανέναν από τους βουλευτές που έδωσαν στον ΣΥΡΙΖΑ τις έξι επιπλέον ψήφους που έψαχνε. Είμαι σίγουρος ότι όλοι τους θα επικαλούνται «λόγους συνείδησης», τους οποίους δεν είμαι βέβαια αρμόδιος να κρίνω. Για την ειλικρίνειά τους, προφανώς, θα αποφανθούν οι εκλογείς τους, όταν έρθει η ώρα. Θα με απασχολήσει, απεναντίας, η θεσμική πλευρά του ζητήματος.

Θεμελιώδες χαρακτηριστικό του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, από τα βρετανικά γεννοφάσκια του ως τις μέρες μας, είναι η «αντιπροσωπευτική» εντολή. Οι βουλευτές, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, πρέπει να είναι ελεύθεροι να αγορεύουν και να ψηφίζουν κατά συνείδηση. Γι' αυτό, οι εντολές τους δεν μπορούν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

να τους ανακαλέσουν κατά τη διάρκεια της θητείας τους. Και ναι μεν, πολιτικά, οφείλουν πλέον στις μέρες μας να ακολουθούν τη γραμμή του κόμματος με το οποίο εκλέχθηκαν, πλην όμως, σε κάποιες οριακές στιγμές, θα πρέπει να μπορούν να αποφασίζουν κατά συνείδηση.

Πειστικότερα από κάθε άλλον, την αντιπροσωπευτική εντολή έχει υπερασπιστεί ο ιρλανδικής καταγωγής Βρετανός φιλόσοφος και πολιτικός Εντμουντ Μπερκ (1729-1797). Στην περίφημη ομιλία του προς τους εκλέκτορες του Μπρίστολ (1774) υποστήριζε ότι, ασφαλώς, ο βουλευτής θα πρέπει να αφοσιώνεται ολόψυχα στους εντολείς του και να τους αφιερώνει και την τελευταία ικμάδα του. Αυτό που δεν μπορεί να τους εκχωρήσει είναι την «αβίαστη γνώμη του» και την «πεφωτισμένη συνείδησή του». Διότι, συνέχιζε, ο βουλευτής «δεν σας οφείλει μόνο την εργασία του, αλλά προπάντων την κρίση του [his judgment]. αν θυσιάσει την τελευταία, τότε, αντί να σας υπηρετεί, θα σας έχει προδώσει».

Το παράδειγμα της συμφωνίας των Πρεσπών είναι, όπως πιστεύω, πολύ γλαφυρό εν προκειμένω. Ανοιχτό από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το ονοματολογικό –κατεξοχήν ζήτημα συνειδησής ειδικά για τους Βορειοελλαδίτες βουλευτές– παρότι από χρόνια επηρεάζει άμεσα την εξωτερική πολιτική της χώρας, δεν απασχόλησε διόλου τα κόμματα το 2015. Και ναι μεν από παλιά η Αριστερά είχε ταχθεί υπέρ της λύσης της σύνθετης ονομασίας, πλην όμως, άλλα ήταν τα θέματα που βρέθηκαν τότε στο επίκεντρο της επικαιρότητας. Πώς θα έπρεπε λοιπόν να λυθεί το ζήτημα, αφ' ης στιγμής, εντελώς απρόσμενα, άνοιξαν οι προοπτικές του διαλόγου, μετά την αιφνιδιαστική απομάκρυνση των ακραίων εθνικιστών από την κυβέρνηση των Σκοπίων; Η απάντηση που δίνει η σύγχρονη αντιπροσωπευτική δημοκρατία είναι σαφής: όχι βέβαια με δημοψηφίσματα και εν θερμώ αποφάσεις, αλλά με διαβούλευση από τους αντιπροσώπους του έθνους, τους οποίους εκλέξαμε όχι μόνον διότι ανήκουν στο Α κόμμα ή στο Β, αλλά και διότι εμπιστευόμαστε την κρίση τους.

Δεν είναι συνεπώς τυχαία η ολοσχερής επικράτηση της αντιπροσωπευτικής εντολής έναντι της επιτακτικής. Την τελευταία σήμερα επικαλούνται μόνον κάποιοι γραφικοί απόγονοι των Ιακωβίνων στην Κούβα και την «μπολιβαριανή» Βενεζουέλα. Αντίθετα, την αντιπροσωπευτική εντολή καθιερώνουν τα συντάγματα όλων των σύγχρονων δημοκρατιών, συμπεριλαμβανομένου του δικού μας που, σε μία από τις ιστορικότερες διατάξεις του, ορίζει ότι «οι βουλευτές αντιπροσωπεύουν το έθνος».

Τον Μάιο του 1886, 79 βουλευτές του Δηλιγιαννικού κόμματος μεταπήδησαν στο αντίπαλο Νεωτεριστικό, ψηφίζοντας υπέρ του τρικουπικού υποψηφίου προέδρου της Βουλής. Ο Χαρ. Τρικούπης σχημάτισε τότε την πέμπτη και μακροβιότερη κυβέρνησή του, μακράν τη δημιουργικότερη, όπως έχει δείξει η βιογράφος του Λύντια Τρίχα.

Περιστατικά όπως το ανωτέρω είναι βέβαια αδιανόητα στη σύγχρονη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Παρότι το Σύνταγμα ορίζει ότι «οι βουλευτές» και όχι τα κόμματα εκλέγονται από τον λαό (άρθρο 53 παρ. 1), οι πάντες συμφωνούμε ότι η δημοκρατία είναι σήμερα κομματική. Οχι μόνο διότι, σε αντιδιαστολή προς την

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

εποχή του Τρικούπη, ο ρόλος των κομμάτων αναγνωρίζεται πλέον πανηγυρικά, αλλά κυρίως διότι αυτά, στη σημερινή εποχή, αποτελούν τον αναντικατάστατο ενδιάμεσο κρίκο ανάμεσα στους κυβερνώντες και στον λαό. Και εύλογα, αφού δεν έχει εφευρεθεί κανένας άλλος θεσμός ικανός να συναιρέσει την πανσπερμία των συμφερόντων, για τα οποία συγκρούονται τάξεις και ομάδες. Δεν έχουν άδικο, συνεπώς, όσοι στις μέρες μας μιλούν για «δημοκρατία των κομμάτων».

Από την άλλη, ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι τα κόμματα λειτουργούν δημοκρατικά και ότι προβαίνουν στις μεγάλες συνθέσεις τους ύστερα από ανοιχτή και ειλικρινή διαβούλευση των οργάνων και των μελών τους –κάτι που εξακολουθεί βέβαια να είναι ζητούμενο σχεδόν παντού– το ζήτημα παραμένει. Διότι είναι τόσο ποικίλα και κάποτε ανυπέβλητα τα συνειδησιακά προβλήματα που μπορεί να βασανίζουν τον καθένα μας, ώστε η συμμόρφωση προς την όποια κομματική γραμμή να συνιστά σε κάποιες περιπτώσεις δυσβάσταχτη θυσία.

Φυσικά, σε αυτές τις περιπτώσεις, το να γυρίσει κανείς στο σπίτι του μπορεί να είναι η ενδεδειγμένη λύση. Αλλά, κάτι τέτοιο, δεν θα σήμαινε ότι παραιτούμαστε εκ προτέρων από την προσπάθεια να μεταπείσουμε με επιχειρήματα τους αντιπάλους μας; Δεν θα ήταν σαν να δεχόμαστε ότι η Βουλή δεν είναι τίποτε άλλο παρά πεδίο αντιπαράθεσης κουφών και πειθαρχημένων λόγων;

Πηγή: «Η Καθημερινή», 20/01/2019

Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση

Γιώργος Γεραπετρίτης, Καθηγητής Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Οδεύοντας προς την Ολομέλεια της Βουλής, τρία πορίσματα συνάγονται από τις συνεδριάσεις στην Ειδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την Αναθεώρηση του Συντάγματος.

Πρώτον, η ύψιστη θεσμική λειτουργία της αναθεώρησης δεν απασχόλησε διόλου την ελληνική κοινωνία. Η πολιτική και κοινοβουλευτική επικαιρότητα, ιδίως σε σχέση με την κύρωση της Συνθήκης των Πρεσπών, επισκίασε απολύτως το έργο της επιτροπής. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά λυπηρό. Μια διαδικασία κρίσιμη για την αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό των θεσμών, απασχόλησε μόνο τους μετέχοντες στην Επιτροπή και περιορισμένο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ακόμη και οι λίγες απόψεις που κατέθεσαν συνδικαλιστικοί φορείς συνιστούσαν παραίτηση από τον ορθό λόγο, όπως, για παράδειγμα, η πρόταση συνδικαλιστικών φορέων να «επιβάλλεται υποχρεωτικά σε όλες τις υπηρεσίες του Δημοσίου η μονιμοποίηση όλων των συμβασιούχων χωρίς όρους και προϋποθέσεις». Η δε επιτροπή διαλόγου για τη συνταγματική αναθεώρηση, με τη μορφή δημόσιας διαβούλευσης που προηγήθηκε της συζήτησης στη Βουλή, δεν παρήγαγε κανένα απολύτως ωφέλιμο αποτέλεσμα. Δεύτερον, οι συζητήσεις στην επιτροπή διεξήχθησαν σε ευπρεπές και παραγωγικό κλίμα, μάλλον ασυνήθιστο για τα τρέχοντα κοινοβουλευτικά ήθη. Εντούτοις, οι συνεδριάσεις ήταν εξαιρετικά λίγες για να υπάρξει ουσιαστικός διάλογος για τα προτεινόμενα θέματα που κάλυπταν σχεδόν το σύνολο της ρυθμιστικής ύλης του Συντάγματος. Οι εργασίες της παρούσας επιτροπής διήρκεσαν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Η αντιπαράθεση για τον Κυβερνήτη Northam, η αντιπαράθεση για τον δικαστή Kavanaugh και λάθη του μακρινού παρελθόντος», Eugene Volokh
- «Η διαρκής κρίση των θεσμών», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Το αποτυχημένο διάβημα της συνταγματικής αναθεώρησης», Χάρης Τσιλιώτης
- «Τα Συνταγματικά κριτήρια διαφέρουν από τα πολιτικά», Γιώργος Σωτηρέλης
- «Γιατί είναι αδύνατη η απεμπλοκή από τις «Πρέσπες» μετά την κύρωση», Χάρης Τσιλιώτης
- «Η συνείδηση του βουλευτή», Νίκος Αλιβιζάτος
- «Η μετέωρη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Προγράμματα

- Problem-based training on the data protection reform package in GR and CY (TRAIN-GR-CY)

μόλις δύομισι μήνες (15 Νοεμβρίου 2018 έως 30 Ιανουαρίου 2019), ενώ η αντίστοιχη επιτροπή στο πλαίσιο της αναθεώρησης που ολοκληρώθηκε το 2001 συνεδρίαζε σε τακτά διαστήματα επί 5 μήνες (1 Ιουνίου έως 23 Οκτωβρίου 2000). Σε μόλις 18 συνεδριάσεις συζητήθηκαν στην παρούσα διαδικασία περισσότερα από 80 άρθρα που προτάθηκαν για αναθεώρηση από τις κοινοβουλευτικές ομάδες. Η αδικαιολόγητα εσπευσμένη διαδικασία προδίδει μια πολιτική χειραγώγηση εκ μέρους της κυβερνητικής πλειοψηφίας για να τεθεί το θέμα της αναθεώρησης στον μύλο των πολιτικών εξελίξεων.

Τρίτον, επί της ουσίας δεν διαφαίνεται ουσιαστική σύγκλιση σε σχέση με τη φιλοσοφία της αναθεώρησης. Η κυβερνητική πλειοψηφία επιμένει σε μια μικρή αναθεώρηση σε αυτονόητες και κοινής αποδοχής διατάξεις, όπως η ευθύνη των βουλευτών και των υπουργών, και με διατάξεις - ευχολόγια χωρίς καμία ουσιαστική αξία, όπως η υποκριτική πρόταση για τη μη ιδιωτικοποίηση της ενέργειας και των υδάτων. Αντιθέτως, η αξιωματική αντιπολίτευση κατέθεσε ένα ευρύ πλέγμα διατάξεων προς αναθεώρηση που απελευθερώνουν το αναπτυξιακό δυναμικό της χώρας, εξασφαλίζουν την ουσιαστική αυτοδιοίκηση των δήμων και των περιφερειών, εκσυγχρονίζουν τη Διοίκηση και τη Δικαιοσύνη και δημιουργούν ένα ασφαλές πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον. Διαφαίνεται, συνεπώς, ότι δεν θα υπάρξει συναίνεση ώστε να τεθεί σε αναθεώρηση μια κρίσιμη μάζα από αυτές τις προτάσεις. Είναι προφανές ότι σκοπός της πλειοψηφίας είναι, όπως άλλωστε έχει συνομολογηθεί από τα πλέον υπεύθυνα κυβερνητικά χείλη, ότι σκοπός της κυβερνητικής πρότασης είναι να ματαιωθεί για μια δεκαετία η «νεοφιλελεύθερη» αναθεώρηση. Αναχρονιστική και στάσιμη εμμονή. Μια ακόμη μεγάλη ευκαιρία για θεσμική επανεκκίνηση φαίνεται να χάνεται.

Πηγή: «Τα Νέα», 30/01/2019

Προγράμματα

- Problem-based training on the data protection reform package in GR and CY (TRAIN-GR-CY)

Η μεταρρύθμιση του πλαισίου για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην ΕΕ προωθείται από τον Ιανουάριο του 2012 με στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ψηφιακής εποχής στον συγκεκριμένο τομέα. Η δέσμη των μεταρρυθμίσεων περιλαμβάνει τον Κανονισμό ΕΕ 2016/679 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την Οδηγία ΕΕ 2016/680 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τις αρμόδιες αρχές για την πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση ή δίωξη αξιόποινων πράξεων ή την εκτέλεση ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών.

Απαντώντας στις ανάγκες που δημιούργησε η μεταρρύθμιση αυτή για την ταχεία και αποτελεσματική προσαρμογή των κρατών μελών στο νέο καθεστώς, καθώς και για την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων από τους επαγγελματίες που καλούνται

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Προγράμματα

- Problem-based training on the data protection reform package in GR and CY (TRAIN-GR-CY)

να εφαρμόσουν τον νέο Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου σε σύμπραξη με την Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, το Γραφείο Επιτρόπου Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα της Κύπρου, το Πανεπιστήμιο της Κύπρου και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών υλοποιούν το διετές πρόγραμμα «*Εκπαίδευση επί του νέου πλαισίου για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ελλάδα και στην Κύπρο*» (Problem-based training on the data protection reform package in GR and CY (TRAIN-GR-CY)).

Το πρόγραμμα ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2018 και θα διαρκέσει μέχρι τον Ιανουάριο του 2020.

Στόχοι του προγράμματος είναι:

- α) να αναπτύξει κοινό πρόγραμμα και υλικό για την κατάρτιση και ενημέρωση των επαγγελματιών του χώρου, προκειμένου να υποστηρίξει την αποτελεσματική εφαρμογή του νέου πλαισίου στην Ελλάδα και στην Κύπρο
- β) να παράσχει πρακτική κατάρτιση σε τρεις βασικές ομάδες στόχους: υπεύθυνους προστασίας δεδομένων, δικαστές και δικηγόρους
- γ) να δημιουργήσει πλαίσιο για την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών μέσω εθνικών και διακρατικών εκδηλώσεων δικτύωσης και ενημέρωσης

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων θα υλοποιηθούν:

- α) εκπαιδευτικά σεμινάρια για υπεύθυνους προστασίας δεδομένων, δικαστές και δικηγόρους στην Ελλάδα και στην Κύπρο
- β) διοργάνωση διακρατικής συνάντησης για την ανταλλαγή καλών πρακτικών και τη διάχυση των αποτελεσμάτων του προγράμματος
- γ) ανάπτυξη οδηγού καλών πρακτικών

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου διοργανώνει στο πλαίσιο του προγράμματος τρία διήμερα σεμινάρια κατάρτισης για δικηγόρους, με στόχο την εξοικείωση των συμμετεχόντων με τις βασικές έννοιες του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και με θέματα που βρίσκουν συχνή εφαρμογή στην τρέχουσα δικηγορική πρακτική. Τα σεμινάρια έχουν σχεδιαστεί με γνώμονα καινοτόμες μεθόδους εκπαίδευσης ενηλίκων. Βασίζονται στην πρακτική προσέγγιση του θέματος μέσα από ειδικά διαμορφωμένες μελέτες περίπτωσης (case studies) και στη διάδραση μεταξύ συμμετεχόντων και εκπαιδευτών.

Τα σεμινάρια θα πραγματοποιηθούν α) τη Δευτέρα, 25 και την Τρίτη, 26 Φεβρουαρίου 2019, β) την Πέμπτη, 7 και την Παρασκευή, 8 Μαρτίου 2019 και γ) την Πέμπτη, 21 και την Παρασκευή, 22 Μαρτίου 2019.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Εκδηλώσεις

- «Το ζωντανό Σύνταγμα στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα», 7/2/2019, 18:00, Βιβλιοπωλείο Επί Λέξει (Ακαδημίας 32)

Εκδηλώσεις

- «Το ζωντανό Σύνταγμα στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα»

Ανοικτή εκδήλωση με αφορμή την έκδοση του βιβλίου του Jack M. Balkin «Το ζωντανό Σύνταγμα». Εισαγωγή-μετάφραση: Απόστολος Βλαχογιάννης (Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, Εκδοτική σειρά Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου: «Σύγχρονοι Στοχαστές για τη Δημοκρατία και το Σύνταγμα»)

7 Φεβρουαρίου 2019, βιβλιοπωλείο Επί Λέξει

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου διοργανώνει ανοικτή εκδήλωση με θέμα «Το ζωντανό Σύνταγμα στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα», την Πέμπτη 7 Φεβρουαρίου 2019 και ώρα 18:00, στο βιβλιοπωλείο Επί Λέξει (Ακαδημίας 32).

Ομιλητές

Απόστολος Βλαχογιάννης, Διδάκτορας Συνταγματικού Δικαίου

Νίκος Παπασπύρου, Επικ. Καθηγητής Νομικής ΕΚΠΑ

Γιάννης Τασόπουλος, Καθηγητής ΕΚΠΑ

Αλκμήνη Φωτιάδου, Διδάκτορας Συνταγματικού Δικαίου

Τη συζήτηση θα συντονίσει ο **Ιωάννης Σαρμάς**, Αντιπρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.